

árnyéka megöli a tövében levő növényzetet. Összezsugorodik akaratlanul is Kossuth alakja, pedig jól tudja Ferenczi, jól tudta Deák is, hogy a kormánynak jogtalan erőszakoskodása után a nemzetnek már nem lehetett Deákot követnie.

De Ferenczi Zoltán Deák életrajzát ígérte, ezt meg is adta híven, becsületesen, érdekesen. Műve rendkívül tanúságos olvasmány, a mely mindvégig leköti olvasója figyelmét. Vannak részei, a melyekben kristálytisztán sikerült egy-egy vitatott kérdés körül mérköző pártok felfogását megírnia. Munkája hatalmas emlékoszlop Deáknak, a kit igazolt, a kit nagyobbak, hatalmasabbnak sikerült megrajzolnia annál a képnél, a hogyan a közzelfogásban élt.

Lengyel Miklós.

Metaphysika.

Runze G., *Metaphysik*. Leipzig (Weber) 1905. 424 lap. Ára kötve 5 márka.

A metaphysika nem népszerű ága a böleseletnek. A Kant-Hegel-féle spekulatio hanyatlása óta hazájában, Németországban is rossz hírbe került. Gyakrabban olvasták reá Goethe Mephistójának ama keserű gúnyját:

„Aztán mielőtt máshoz látna,
Fogjon a Metafizikába;
Itt rajt' legyen, hogy mélyen értse,
Mi emberagyba sol' se fért be.
Mi bele való s nem való,
Mindarra van jóhangú szó“.

Olyan tudománynak tartották, mely

„Az észet ez jól megidomítja,
Spanyol eszímába beszorítja,
Hogy másszék szépen és lassucskán
A gondolatnak országútján,
És ne lidérczedjél soha
Keresztbe ide, meg tova“.

Még Goethe is „az isten könyörülő irgalmára“ bizta a metaphysikusokat.

Ezzel szemben szerzőnk a methaphysikát központi jelentőségű alapvető philos. tudománynak mondja, a melynek régi tarthatatlan alakjával csak a neve közös. A régi dogmatikai jellegű metaphysika „nem reformot, hanem teljes átalakítást igényel“. Főbb problémái az önálló kutatás és nem a toldozás-foldozás tárgyai. E tekintetben Kant és Fichte mellett főleg Dreher, Rée, Hoppe, Mach, Liebmann, Rosenkranz, Fechner, Baumann és a magyar Pósch Jenő voltak rá hatással. A böleselet tömkelegében járatosak előtt ma már a metaphysika nem leélt tudomány, mivel az embernek, mint „animal

metaphysikum“-nak veleszületett ismertetőjele az ő metaphysikai ösztöne. Nevei is igen különfélék. Volt az Aristotelesnél „első philosophia“, továbbá „böleesség“, „ontologia“, „ontosophia“, „transcendental philosophia“, „a böleseleti elvek tana“, majd „tudománytan“, „azonosság böleselete“, „a logikai eszme tudománya“, végül „dialektika“ s „a gondolkozás és a való világ böleselete“. Minta alapvető böleseleti tudományág két ezer éves nevére méltó és érdemes, mely a logikától, ethikától, aesthetikától, psychológiától és történetböleselettől ép annyira különbözik, mint a természettudomány egyes ágaitól.

A mű egy bevezetésre, 10 nagyobb szakaszra s 1 függelékre oszlik. Bevezetésében (1—26 l.) ismerteti a metaphysika jelen állását, annak neveit, ellene felhozható kifogásait, Lange, Hartmann és Mach róla szóló felfogását, annak feladatát és módszerét, a rendszer beosztását s a metaphysika történetét és ismeretbirálati előfeltételeit. A metaphysikai problémák egészen természetszerűleg négy kategóriába oszthatók, ú. m.: 1. a világról szóló gondolkozás apriori alapformái (a modális itéletalakok: lehetőség szükségképeniség és valóság); 2. a világ való létének apriori alapformái (tér és idő, mozgás és nyugalom); 3. a megismerhető létnek gondolatilag szükségképi és legáltalánosabb tartalma (anyag, a kausalitás törvénye, szabadság, cél) s végül 4. a gondolt és való világ egysége (idealismus és realismus, dualismus és monismus). Magukat a problémákat az analitikai módszer szerint építi föl.

Az első szakasz a „lehetőség“ problémáját (32—56 l.) ismerteti és pedig közelebbről annak indokát és célját, gyakorlati jelentőségét, logikai és reális alakját, a reális lehetőséget és a semmit, a természetböleseltre való alkalmazását s annak következményeit és folyamányait.

A második szakasz szól „a szükségképeniség“ kategóriájáról (56—92 l.) és pedig a probléma nyelvi oldaláról, annak történetéről, Kant-féle felfogásáról és birálatáról, a szükségképeniségről és az isten létele melletti bizonyítékokról, a Hegel Trendelenburg és Hoppe-féle felfogásáról s a szakasz végén fejtegetéseinek eredményeit foglalja össze.

A harmadik szakasz „a létről“ (Seyn) szól és itt egyenkint méltatja a probléma nehézségeit, az absolut létről szóló ontologiai bizonyítékot, a psychologiai és ismeretelméleti érdeket, az aesthetikai és ethikai érdeket, s a lét fogalmát a tudományban, a jogban és a vallásban.

A negyedik szakasz szól „a térről“ (125—165. l.) és pedig ismerteti Kant térelméletét, Kant előtti felfogásait, Liebmann i. v. fejtegetéseit s magát a térelméleti probléma lényegét.

Különösen érdekes „az időről“ (165—226. l.) szóló szakasz, a melyben egyenként méltatja Kant és Trendelenburg felfogását, az

időképzetét és tartamát, Pösch Jenő időelméletét és bírálatait, az időérzés Mach-féle felfogását, a subjektív, objektív és abszolút időt, s az idő elméletének a vallásra és az etikára vonatkozó jelentőségét.

A hatodik szakasz „a mozgásról (226—242. l.) s a hetedik „az anyagról“ (242—284. l.) szól. Utóbbi közelebbről ismerteti az anyagot és az atómot, a materiális nagyságok viszonylagosságát, Cartesius, Leibniz, Kant, Herbart, Fechner, George, Riehl, Ostwald és Schopenhauer anyagelméleteit. Utóbbi az anyagot „kausalitásnak“ mondotta. Utóbbi a „theológiával“ kapcsolatban a nyolczadik fejezet (284—334. l.) ismerteti, és pedig a problémának a Hume-, Kant- és Mill-féle értelmezését, Lange, a materialismus történetírója fejtegetéseit és azok bírálatát, Mach és Rée-féle felfogását, a kausális felfogás elméleti és gyakorlati értékét, az akarat szabadságát, a teleiógia lényegét s a czélszerűség példáit. Az akarat kérdését ethikai-pszichológiai problémának mondja s vele behatóbban is Herzog Realencyklopédiájában foglalkozik a szerző.

A kilencedik szakaszban „a dualismus és „monismus“ (334—381. l.) világnézetét ismerteti és pedig közelebbről a probléma Locketól Kantig terjedő történetét s Kant, Fechner, Avenarius és Mach-féle felfogását. Végül az utolsó szakasz „a metaphysikai elveket“ (384—393. l.) ismerteti.

A mű végén található „függelék“ (393—424. l.) *Kant, Fichte, Scheiermacher, Schelling, Hegel, Baader, Krause, Herbart, Bencke, Schopenhauer, Lotze, Helmholtz, Dühring, Hartmann, Lange, Liebmann, Deussen, Dreher, Hoppe* és *Carus* életrajzát és történet-irodalmi adatait ismerteti. Valóságos irodalomtörténeti kalauz e függelék a metaphysica problémáihoz.

Dr. Szlávik Mátyás.